Varga Bence

Az első hangszerek, avagy az ütőhangszerek kialakulása és fejlődése

Az ütőhangszerek kialakulása egészen az őskorra nyúlik vissza. A kőkorszaki ősember különféle köveket, botokat, elhullott állatok csontjait ütögethette egymáshoz valószínűleg azért, hogy így erősítse tapsolásának, dobogásának hangját. Nem valószínű azonban, hogy az akkori ember sok ezer évvel ezelőtt teljes tudatában volt annak, hogy a környezetében található természeti tárgyakat hangszerként alkalmazza, használja és annak is nevezze. Ha az évezredekkel ezelőtti időket nézzük, semmiképp nem beszélhetünk a mai értelemben vett ütőhangszerekről. Sokkal inkább valamilyen zajkeltő, zörejeket hallató primitív eszközökről lehetett szó. Az ütőhangszerek fejlődése tehát párhuzamosan indult magának az embernek a fejlődésével egy időben.

Varga Bence

Idiofon hangszerek

Afrikában a leggyakoribb hangszerek. Ennek legfőképp praktikus magyarázata van. Ezeknek volt a legegyszerűbb és legkönnyebb a szállításuk. A különböző hangszertípusok kialakulásában fontos szerepet játszottak a környezeti, földrajzi tényezők. Azokban az afrikai társadalmakban, ahol nem alakultak ki a dobok, ott jellemzően az idiofon hangszerek kerültek túlsúlyba. Általánosságban elmondható, hogy a szavannalakó népekre jobban jellemző a dob használata, míg az erdőlakó népek az idiofon hangszertípusokat használják. Ez nem azt jelenti, hogy a dobot használó csoportokban nincsenek idiofon hangszerek, hanem hogy ott a ritmus megerősítésére használják. Ezen kívül nagyon fontos a vallási ceremóniákban való és a presztízst kiemelő szerepük. Az idiofon hangszerek tekintetében beszélhetünk ritmuskísérő és dallamjátszó hangszerekről.

Az idiofon hangszerek családján belül nyolc csoportot különböztetünk meg a hangképzés módja szerint: dobbantós / dobbantott / rázós / ütött / összeütött / dörzsölt / kapart / pengetett.

Afrika és az ősi dobzene

Afrikával kapcsolatban szokás megkülönböztetni a Szaharától északra eső „Fehér-Afrikát" és az attól délre eső „Fekete-Afrikát". Láthatjuk, hogy sok népi hangszer esetében ki is mutatható ez a különbözőség, de elég sok hangszer az arab kulturális hatásoknak köszönhetően terjedt el a fekete-afrikai területeken, és a helyi hagyományokban meggyökeresedve vált helyi népi hangszerré. Az iszlám terjeszkedését megelőző időszakokból is kerültek át különböző hangszertípusok a Szaharától délre eső területekre, az ókori Egyiptomból illetve az ókori görög és római kultúrákból.

A zene szerepkörét tekintve a legtöbb esetben a szöveghez társul vagy kísérő szerepre korlátozódik. Ezért a zene fő szerepkörei a rituális és a didaktikus, vagyis nevelői funkció, az esztétikai funkció másodlagos. A zenei megjelenését illetően alapvető az énekszó, és a hangszerek jelentős mértékben az énekszó kíséretét látják el. Önálló megszólalásuk formái például a rituális szerepkörű dobolások.

A hangszerek esetében a ritmus- és dallamhangszerek közötti különbség erősen hat a használatuk módjára és a megjelenésükre.

Afrikai, illetve azon belül nigériai, angolai vagy egyéb hangszerekről nem azért beszélhetünk, mert előfordulásuk az adott nyelvterületen kizárólagos lenne, hanem azért, mert az adott területen jellemzően előfordulnak vagy a múltban előfordultak, és az adott terület néphagyományának és népzenéjének szerves részévé váltak.

Adott népcsoport hangszerkultúráját nagyban befolyásolja a földrajzi környezet és az életmód. A letelepedett, központi irányítás alatt élő népcsoportok kialakuló vezető rétegének már van lehetősége arra, hogy önnön szórakoztatására zenészeket tudjon fenntartani. Afrikában a pásztornépek is fejlett hangszerkultúrával rendelkeznek.

Afrikában megragadható különbségek jellemzik a különböző életmódot folytató népcsoportok hangszerkultúráját, mert a letelepedett életmódot folytató népcsoportoknak vagy társadalmi csoportoknak fejlettebb hangszerkultúrájuk volt, mint azoknak a népcsoportoknak, akik vándorló életmódjuk miatt sokkal szegényesebb tárgyi kultúrával rendelkeztek.

Ez utóbbi népcsoportok a használati tárgyaikat kezdték el hangszer funkcióban is használni, illetve a hangszereik is rövid életűek, egyszeri használat után eldobhatók. Erre jó példa Kongóban (Kinshasa) a mbuti népcsoport, ők a fémtárgyaikat összeütögetve képeznek ritmuskíséretet, és a fából kialakított, ujjnyílások nélküli furulyáikat vagy a résdobjaikat használat után egyszerűen eldobják, mert a zsákmányoló életmódjuk miatti vándorlásuk során csak

akadályozná őket. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy naponta cserélnék a hangszereiket, de a néhány hetes helyben tartózkodásuk után csak a nehezen beszerezhető fémtárgyaikat viszik magukkal.

Európában, bár sok átmeneti típus van, alapvetően különbség tehető a népi hangszerek és a gyári vagy a klasszikus zene hangszerei között. Fekete-Afrikában az ilyen szintű különbségtétel nem használható, mert gyári hangszerekről a legutóbbi időkig nem beszélhetünk. Fekete-Afrikában helyesebb a használat módját tekintve különbséget tenni. Azonban az elkülönülés néhány kivételtől eltekintve (malinkék, kuba, ruandai királyság) nem európai méterű, a hangszerek között lényegében nincs eltérés, és a zenei anyag is lényegében azonos. Észak-Afrikában, az arab nyelvterület országaiban, ha nem is annyira élesen, mint Európában, de úgyszintén meghatározható különbség van a népzene és a klasszikus zene között, amely nemcsak a zenében, hanem adott hangszerek használatában és azok kidolgozottságában is megragadható.

Az afrikai hangszerekkel kapcsolatban kiemelendő, hogy a folklór és

Atumpan lábasdob

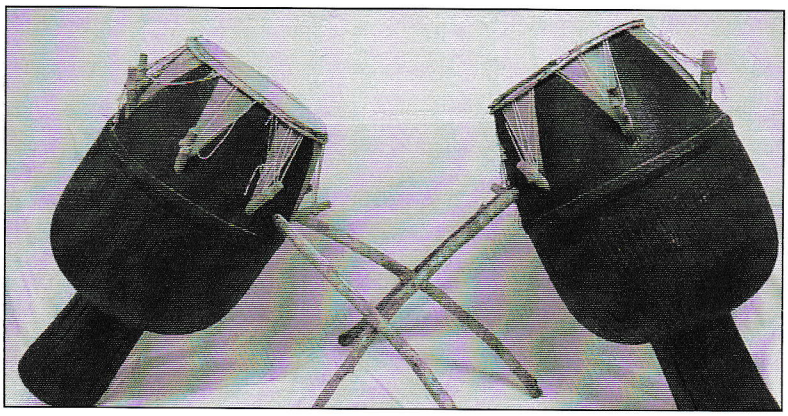

így a zene, azon belül pedig a hangszerhasználat fő funkcióit a rituális és a nevelői (didaktikus) szerepkör határozza meg, míg az esztétikai oldal a legutolsó helyre kerül, vagyis a szórakoztatás, mint funkció kevésbé kerül az előtérbe. A hagyományos közösségekben az egyes folklórművészeti műfajokban való részvétel (legyen szó rituális szokásról, eposzról, meséről, énekről vagy táncról) nem a személyes esztétikai kielégülés és öröm forrása, inkább az adott közösség kultúrájában való részvétel, annak megismerése és átélése az elsődleges.

Atumpan lábasdob

Talán a legismertebb beszélő dob a ghánai akan nyelvű népcsoportoknál használt atumpan lábasdob.

A hangszertest a (Cordia millenii) fa törzséből van kifaragva. A dob membránja

elefántfülből készül. A dobosnak tabu a hangszer elkészítése, ezért specialisták készítik. A hangszert párosával használják, amelyben a nagyobb-mélyebb dob a férfit (atumpan nini), míg a kisebb-magasabb dob a nőt (atumpan bereE), szimbolizálja. Az atumpan lábasdobon elefántcsontból készült kalapács alakú dobverővel játszanak.

Cajon

A cajon spanyol szó, jelentése doboz, fiók, rekesz. Peruból került Európába spanyol és portugál közvetítéssel. A perui dokkmunkások használták először, azóta pedig a flamenco kedvelt kísérő hangszere.

1. Eredetileg egy tőkehaldoboz, amit a spanyolok a hajójuk fedélzetén tartottak, miközben Amerika felé vitorláztak. Egy napon valaki úgy döntött, hogy ezt az eszközt fogja dobként használni. 2. Rabszolgák játszottak rajtuk, miközben ülésnek-széknek álcázták ezeket a "dobozokat", így a spanyolok nem fedezhették fel, hogy valójában ezek hangszerek.

A marimba, xilofon kialakulása

Marimba

A hangszer pontos eredete vitatott. Elődje az afrikai balafon, amely fa hanglapokból és alattuk elhelyezett, hangolt lopótök-rezonátorokból álló népi hangszer.

A mai legelfogadottabb nézet szerint Afrikából rabszolgák hozták magukkal a 16.–17. században Közép-Amerikába, azon belül is a mexikói Chiapas államba illetve Guatemalába, ahol aztán továbbfejlődve népi hangszerré vált.

Életünk alapja a ritmus. Meghatározza napjainkat, életünket, fejlődésünket. Ritmusa van a járásnak, a lélegzésnek a beszédnek, de még az alvásnak is. Ezek fontos szerepet játszanak az ember mindennapi életében, még annak is, aki laikus a zene területén, hiszen a ritmus ott van bennünk.